

10. Erdi Aroa: Interpretazio alegorikoa.

1.- Erdi Aroko Literatura.

Erromarren Historia bukatzen den unean, Erdi Aroa hasten da, hau da, V. mendearen amaieran, eta XV. mendearen amaietara arte luzatzen du. Tradizionalki, Erdi Aroa garai ilun eta basatia dela pentsatzen da, baina hau ez da egia erabat. Bai noski, obskurantismo erlijiosoa eta nobleen gehiegizko boterea Erdi Aroaren berezkoak dira, bezala, adibidez, zikinkeria, gainbehera, heriotza, gaixotasuna, etab. Hala ere, Erdi Aroko azken mendeetan jaio ziren hiri modernoak, gremioak, jarduera ekonomiko berriak, aurrekaririk gabeko era artistiko berriak (romanikoa eta gotikoa), etab. Egia esan, Mundu Erromatarraren krisiko Erdi Aroa jaiotzen da eta, ondorioz, pixkanaka, guztia berriro asmatu behar da.

Literaturari dagokionez, egoera antzekoa dela esan behar da. Hasieran, ia testu guztiak erlijiosoak dira, baina gero, pixkanaka, beste genero batzuk agertzen hasten dira, adibidez: Poesia Goliardikoa, Balentriako, Balada (gehienetan, Amodiozkoa), etab. Beraz, Erdi Aroa aldi egokia da SORRERA LITERARIOAKO eta LITERATURA-GENEROEN garapenerako.

Hala ere, modu berri hauek literaturaren gaineko teorizazioarekin zerikusirik gabekoak izango dira, zeren, jatorrian, kulturako munduko, beti testu biblikoetan erdiratuta, ez direlako. Horrela gauzak, erlijioak markatutako mundu batean, teoria literarioa Idazte Sakratuen INTERPRETAZIOAZ arduratzen da, metodo ALEGORIKOA emanez.

2.- Zer da alegoria?

Alegoria METAFORA HANDIA konformatzen duen hainbat metaforako SARE bat da. Horrela, testu batek gauza bat dio, baina bere zentzu sakona oso bestelakoa da. Gakoa da testuko parte guztiak metaforikoak direla, beraz, metafora hauek guztiak gehitu eta ulertu ahala, ohartzen gara

testuak itxurazkoaren desberdina den zentzua duela. Beraz, testuaren egiazko zentzua aurkitzeko, irakurleak buruko hainbat operazio egin behar ditu: 1) testua irakurtzea, 2) zentzua itxurazkoa ez dela ulertzea, 3) metafora guztiak aurkitzea, 4) metafora guztiak ulertzea, 5) metafora guztien zentzua irutea, 6) irakurketa berria egitea.

3.- Alegoriaren Historia.

Dakigun bezala, lehen arrazionalista greziarrek (Jenofanes, Heraclito) eraso zioten Homeroren poesien heziketa-balioari. Bada ondo, Homeridas-ek (Regio-ko Teagenes-ek), Homeroren poesiaren izena salbatzeko, metodo alegorikoa asmatu zuten. Bada ondo, III. mendean K. a., antzeko zerbait Mitologiarekin gertatzen da.

Asko laburtuz, esan dezakegu Mitologia dena azaltzeko balio duen sistema narratiboa dela. Beraz, Mitologiaren barruan GUZTI dago eta, horrela, Grekoen memoria kolektiboko edukiontzi bat da: Mitologiak azaltzen du jainkoen, eroien, hirien, etab., jatorria. Horrela gauzak, Mitologia Historia-mota da. Egia esan, Mitologia Historia aurrearrazionalistako mota da eta, horregatik, iraganaren oroipena zoragarriarekin (Ziklopeak, Pegasoak, Gorgonak, etab.) nahasten da.

Beraz, iragana ezagutzeko, zoragarriko historikoa banantzea ezinbestekoa da. Horrela, Helenismotik aurrera batez ere, mitoak arrazionalizatzen hasi zen, bi joerari jarraituz: a) EVEMERISMO-aren bide historizista eta b) ESTOIKO-en bide arrazionalista edo alegorikoa. Bada ondo, geroago, Erdi Aroan hain zuzen, Estoikoen bide alegorikoa Bibliaren interpretazioan (EXEGESIS-an) aplikatuko da.

4.- Bibliaren Exegesis-a.

II.-V. mendeetan K.o., Bibliaren Exegesis-a hasten da PATRISTIKOA, hau da, Elizako Gurasoek (Alejandria-ko Clemente-k, Origenes-ek, Hiponako Agustin-ek, etab.) idatzitako testuak. Egia esan, II. mendean zehar, Kristautasuna asko hedatu zen, baina oraindik ez zegoen ondo antolatua.

Ondorioz, Idazte Sakratuak oso aske interpretatzen ziren eta Jesusen gaineko kontaketa kopuruak egun bakoitza handitzen zuen. Horregatik, lehen arazoa kanonikoak zer testu ziren, hau da, Jainkoak inspiratuta, eta zer testu ez ziren kanonikoak jakitea zen. Behin hori eginda, bigarren arazoa testu kanonikoen exegesis zuzena zen, arazo praktikoak eta arazo teorikoak zeudelako.

Praktiko ikuspuntutik, exegetek pasarte ilunen zentzua argitu behar zuten, adibidez: Testamentu Zaharreko eta Apokalipsiko profeziak edo Parabola ebanjelikoak. Pasarte horiek guztiak azaldu behar dira, bere zentzua nabaria ez delako; gainera, pasarte horiek arretaz irakurtzen badira, anbiguitasunak eta kontraesanak aurkitzea erraza da. Zentzu honetan, Biblia hartzen zela jainkotasunak emandako testuetako bilduma bat jakin behar da. Ondorioz, testu hauek ezin dira ALDATU. Beraz, testuak ondo ulertzen saiatu behar da, zeren perfektuak direlako; hots, ezer ez bada egokitzen, ez da testua perfektua ez delako, baizik eta testua ondo ez dugulako ulertu.

Teoriko ikuspuntutik, teologoek ortodoxia komuna sortu behar zuten kristau guztientzat eta, hartarako, testuak dogmarekin konektatu behar zituzten. Alde batetik, paganoen eta kristauen arteko erlazioa ez zen erraza, batez ere kontuan hartzen badugu Kristautasunak ikonografia paganoa erabili zuela erlijio berria jakitera emateko. Beste aldetik, Testamentu Zaharraren gogortasuna (sustraitze juduko) Testamentu Berriaren borondate onarekin osatu behar zen eta hori egitea ez zen batere erraza.

Horrela gauzak, bi tradizio desberdin elkartzeko eta, gainera, Bibliako pasarte ilunak azaltzeko, exegetek pentsatu zuten, Idazte Sakratuetako pasarte askotan, bi zentzu desberdin bereizi behar zirela: a) zentzu berehalako edo literala eta b) zentzu sakon edo alegorikoa. Bada ondo, jarrera horrek Erdi Aro guztian zehar bizirik jarraitzen du, ESKOLASTIKAREKIN garapen handieneko puntura heldu arren.

5.- Eskolastika.

Eskolastika (edo XII. mendeko Errenazimendua) filosofia paganoa (Aristoteles) teologia kristauarekin elkartzeak osatutako mugimendu kulturala da. Egia esan, Europako lehen unibertsitateen agerpenarekin lotutako jarduera da. Laburbilduz, esan dezagun, Eskolastikak, filosofia greziarraren arrazoiketak erabiliz, Teologia kristaua azaltzen duela, nahiz eta, kontraesanik egotekotan, Teologia beti filosofiaren gainetik egon.

Bada ondo, erudituek, Lilleko Alain-ek edo Hugo de San Victor-rek bezala, SINBOLISMO UNIBERTSALAZ hitz egingo dute, alegoria ematen dela ez soilik Bibliaren interpretazioari esanez, baizik eta Naturaren ezaguerara ere, Naturan ere berehalako zentzua eta zentzu sakona operatzen dituztelako. Nolanahi ere, Aquino-ko Tomas-ek, Eskolastikaren jenioa, ideia hori ukatzen du: alegoria beharrezkoa da Biblia, baina ez Natura, interpretatzeko. Hortik, Aquino-ko Tomas-ek testu biblikoen interpretazio alegorikoa sistematizatzen du, berriro oinarritzko bi esanahi bereiziz: 1) zentzu berehalako edo literala eta 2) zentzu sakona edo alegorikoa.

Bada ondo, zentzu alegorikoa MORALARI buruz (zentzu TROPOLOGIKOA-n, hau da, ZER EGIN behar den) edo DOKTRINARI buruz (ZER MEZUA jasotzen den, hau da, mezuak hitz egiten badu Salbazio bidez, mezua TIPOLOGIKO-a izango da, eta mezuak heriotzaren ondoren bizitzaz hitz egiten badu, mezua ANAGOGIKO-a izango da) ari daiteke. Azkenik, Tomas-ek zentzu hauek guztiak testu berean ager daitezkeela baieztatzen du.

Nahiz eta koropilatsua iruditu, Tomas-ek Testu Sakratuen interpretaziorako alegoriaren balioa mugatzen du, jada esanahi alegorikoa Biblia guztian zehar ez dagoelako, baizik eta Bibliako pasarte zehatz batzuetako esanahi alegorikoko HAINBAT MAILA. Beraz, jada alegoriak ez die eragiten Biblia guztiari, baizik eta ondo ikasi behar diren pasarte gako batzuei soilik. Horrela, alegoria txiki geratzen da bere hedaduran eta, beraz, jada beti harengana jotzea ez da beharrezkoa izango.

6.- Alegoriaren balioespena.

Testu Biblikoen interpretazio alegorikoak Erdi Aroaren sorrera artistiko eta literarioa baldintzapean jartzen du: artea eta literatura alegoriko eta sinbolikoa beti izango dira.

Nolanahi ere, alegoriak ideia finkatzen du testu literarioak irakurri behar direla, esanahi sakona bilatuz. Beraz, irakurleak irakurketa motel eta adeitsu praktikatu behar du esaten den eta esaten ez denaren ñabardura guztiak aurkitzeko.

Horretaz aparte, interpretazio alegorikoak edukia (zentzu sakona) formako (zentzu literala) bereizteko balio du eta horrek aurkezpen literario modernoak aurreratzen ditu.